

STM 1981

Thomas Byström 1772-1839

Av Einari Marvia

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Thomas Byström 1772–1839

Av Einari Marvia

Den skapande tonkonsten i Finland fick tidigast i slutet av 1700-talet sina första namnkunniga representanter. På grund av det ytterst tordfuga kulturklimatet i hemlandet bosatte sig de flesta av dem i det dåvarande moderlandet Sverige. Den enda tonsättare av betydelse som stannade i Finland var Erik Tulindberg, f. 1761. Tonsättaren och pianisten Fredrik Lithander, inflyttad från Estland till Finland utmärkte sig som medlem av Musikaliska Sällskapet i Åbo, men flyttade sedermera till St. Petersburg. Hans bror, Carl Ludvig Lithander, slog sig ned i Stockholm. Av dem som flyttade till Sverige är Bernhard Henrik Crusell onekligen den mest kände. Till dem som också bosatte sig här hörde Thomas Byström, och det var i Sverige han kom att utföra sin egentliga livsgärning.

Återupptäckten av Byströms violinsonater på 1930-talet medförde att han fick en hel del uppmärksamhet i sitt fädernesland. Hans levnadsöden har klarlagts och hans härkomst har utforskats. Hans viktigaste kompositioner har kritiskt analyserats och nästan hela hans produktion har spelats in av Finlands rundradio samt i sin helhet utgivits i nytryck i serien Documenta Musicae Fennicae (Edition Fazer). Thomas Byströms musik har sålunda förlänats nytt liv vilket föranlett denna biografiska studie.¹

Barndomsåren i Helsingfors

Thomas Byström föddes 1772 i Helsingfors i ett för tiden och omständigheterna kulturellt aktivt hem. Hans tidigaste ungdom påverkades tydligt av att hans far Anders Byström var en färgstark personlighet. Efter växlande öden i Finland, Sverige och även Norge bosatte sig denne 1753 i Helsingfors, där helt nya möjligheter öppnats sedan befästningsarbetena på Sveaborg inlett i mitten av seklet. Anders Byström satte först upp en handelsbod i staden och öppnade därefter en krog och ett biljardrum på Sveaborg. 1757 inrättade han ett härbärge i staden och en "öppen källare" samt något senare ett kaffehus, vid denna tid en nyhet. Ännu märkligare var hans tegelbruk och tobaksodlingar i hjärtat av det nuvarande Helsingfors. På grund av sin driftighet engagerades han också i Helsingfors' kommunala liv, han hörde till stadens äldste och valdes också till representant för

¹ Här publiceras en reviderad och något förkortad version av den text som ursprungligen trycktes på finska i *Festskrift till Erik Tawaststjerna 10.X. 1976* (1976). Författaren ber att få rikta ett särskilt tack till fru Ulla Paulig, en av Thomas Byströms i Finland bosatta ättlingar. Hon har byggt upp ett släktarkiv med ett rikt material om både Thomas Byström och dennes son tonsättaren Oscar Byström. Det hade varit en i det närmaste oöslig uppgift att skriva denna biografi om författaren inte kunnat utnyttja det oersättliga källmaterialet i Ulla Pauligs arkiv och inte fått stöd av henne personligen.

stadens borgare vid riksdagen i Stockholm. Han verkade som stadens politieborgmästare 1788–93.²

Anders Byströms hustru, Gustafva Johanna Merthen, var dotter till politieborgmästaren i Åbo. Hon föddes 14 barn av vilka sex dog i späda ålder. Det yngsta, den blivande komponisten Thomas föddes den 28 augusti 1772. Modern dog endast ett halvt år senare, antagligen bruten av de täta barnsängarna.

Barndomshemmet erbjöd Thomas musikalisk stimulans och uppmuntran. Både Anders Byström och hans hustru hade musikaliska intressen. Familjen ägde ett klavér vilket var sällsynt vid denna tid. Thomas' sju år äldre syster, Hedvig Ulrika, var den första egentliga pianoläraren i Helsingfors. Det berättas dock att hon försäkrade kunna ge god undervisning genom att åberopa att hon var elev till sin bror "hwilkens talang varit godkänd".

Föräldrarna intresserade sig även för andra konstarter än musik. Den gustavianska tidens skötebarn, scenkonsten, vann inte sina första segrar i Helsingfors i någon rokokoteater med förgylld utsmyckning, utan i Anders Byströms lada för tobakstorkning som var den största lokalen i det dåtida Helsingfors. Anders Byström intresserade sig också för stadens utseende, då han förvandlade en del av sin tobaksplantage till trädgård för allmänheten och lät där gräva dammar för rudor samt planterade körbärsträd och utländska växter.

Det är uppenbart att faderns intressen och den särpräglade barndomsmiljön kom att sätta djupa spår hos sonen Thomas. Man kan anta att han som pojke var en välkänd liten gestalt i köpmannahemmen i Helsingfors – ansedda borgare hörde till Thomas faddrar. Att Thomas redan som mycket ung var en god pianist visar systemens rekommendation, och hans senare stora skicklighet som violinist tyder på att han också tidigt börjat med violinstudier. Den första läraren kan ha varit Gustaf Adolf Lenning, son till musikdirektören vid Åbo akademi,³ som 1774 av magistraten fick tillstånd att ge musikundervisning i Helsingfors.

Thomas skolår i Reval

Våra kunskaper om Thomas Byströms skolgång inskränker sig till endast två fakta. Ur hans nekrolog⁴ framgår att han åtnjöt enskild undervisning först "hemma i fadernehuset" och sedan i Reval. I Helsingfors' stadsarkiv bevaras ett av den 26.5.1787 daterat brev där Thomas far anhåller om pass för sonen för en resa till Reval.⁵

I slutet av 1700-talet fick borgerskapet allt större betydelse i Finland. De närmsta bland dem ville ge sina barn en lika god bildningsgrund som ståndspersonerna och sände därför ofta sina söner utomlands för studier eller ordnade med privatundervisning i hemmen.

² Anders Byström har avfattat en handskriven *Genealogie till mina Barns underrättelse*, där han beskriver sina levnadsöden från det han var 13 år fram till sin hustrus död 1773. Den finns i original hos Byström-ättlingen fru Gunilla Björklund, Lidingö, samt i fotostatkopier i Ulla Pauligs arkiv.

³ Carl Petter Lenning (1711 eller 1712–88), tidigare medlem av det svenska hovkapellet och organist vid Strängnäs domkyrka.

⁴ Publ. i Kongl. Krigs-Vetenskaps Akademiens Handlingar och Tidskrift 1839, 80.

⁵ Sylvi Möller, Anders Byström ja sukukronikka "Genealogien till mina Barns underrättelse", opubl. artikel. Thomas inledde sin skolgång i Reval 1785 och det torde sålunda vara fråga om gossens besök i hemmet under sommaren 1787.

Så gjorde även Anders Byström. Thomas sändes utan minsta tvivel till Reval därför att han där gavs avgjort bättre möjligheter än i Helsingfors till att utveckla sin musikaliska begåvning. Den unge Thomas hade också ett gott språkhuvud⁶ och även för språkstudier erbjöd den gamla kosmopolitiska Hansastaden bättre möjligheter än hemstaden. Anders Byström är värd erkännande för det fördomsfria beslutet i fråga om sonens skolgång, som utan tvivel medförde ekonomiska uppföringar för honom. De nyländska kuststäderna, speciellt Ekenäs, stod på 1700-talet i en livlig kommersiell växelverkan med Reval, och flyttningsrörelse över Finska viken förekom i vardera riktningen. Genom sina affärsförbindelser har Anders Byström sålunda kunnat ordna ett hem för sonen, och sjöresan var inte längre än att Thomas besökte hemmet under somrarna.⁷

Om man betänker att Thomas var blott 13 år då han flyttade, måste man utgå från att hans far gjorde allt för att bereda honom ett så tryggt uppehålle som möjligt i det främmande landet. En idealisk lösning skulle ha varit att gossen fått bo hos Reinhold Johan Böning, diakon i den svensk-finska församlingen St. Michael. Denne var genom sin far och också genom sin tidigare verksamhet i Sveaborg bekant med familjen Byström.⁸ Musiken hade sannolikt spelat en viktig roll i familjernas umgänge.⁹ Men frågan hur Thomas liv i Reval verkligen ordnades blir sannolikt för alltid obesvarad.

Stora nordiska kriget betydde för Estland förutom ett slut på det svenska väldet som börjat 1561 även ett hårt slag mot det ovanligt blomstrande musiklivet i Reval. Men traditionen levde kvar ännu i slutet av 1700-talet, då Thomas var elev vid stadens tyskspråkiga gymnasium. Det rådde fortfarande en för konstarterna rätt gynnsam atmosfär. Där verkade en tid den berömda tyske teaterförfattaren August von Kotzebue och hans inflytande speciellt på stadens tyska teater var avgörande. Teaterföreställningarna var uppskattade och i samband med dem fick man ofta lyssna till musik. Vid de offentliga konserterna spelade stadens egen orkester, samt en militärmusikkår, båda understödda av amatörer. Orkesterledare var 1778–89 Michael Andreas Tewes som var både stadsmusiker och "kronans kapellmästare". Till repertoaren hörde bl.a. Haydns symfonier och även Mozarts operor uppfördes. Många konstnärer på resa från St. Petersburg till kontinenten eller vice versa uppträdde också i Reval. Från bevarade konsert- och teaterprogram, noter samt arkivmaterial kan man konstatera, att den musikaliska odlingen i Reval i slutet av 1700-talet även internationellt sett representerade en förhållandevis hög nivå.

Jämför man det dåtida musiklivet i Reval med dess motsvarighet i Helsingfors, kan man konstatera en enorm skillnad mellan de bägge städerna. Musiklivet i

⁶ Även hans föräldrar var språkkunniga. Anders Byström studerade, enligt egen anteckning i *Genealogien*, tyska och franska under den tid han arbetade i Stockholm.

⁷ Anders Byströms ansökan om pass för sin son 26.5.1787 liksom Carl Petter Nybergs brev 29.10.1838 visar att Thomas kom hem till somrarna.

⁸ Mellan Byströms och Bönings har det troligen funnits kontakt ända sedan tiden i Ekenäs. Thomas äldre bror, Erik Johan, född 1761, gifte sig 1791 med Karl Fredrik Bönings änka (ILC, AB & TB, 119).

⁹ Bönings släkt var musikalisk. Reinhold var präst och senare hörde till samma släkt den synnerligen begåvade Reinhold Brix von Böningh (1818–91), som verkade en lång tid i Helsingfors. Böning var en av de första som komponerade en melodi till Runebergs Vårt land. Dessutom komponerade han bl.a. två sångspel som även uppfördes i Stockholm.

Helsingfors låg ännu i sin linda. Det enda som egentligen bjöds var militärmusiken på Sveaborg. De yrkesverksamma musikerna i själva staden utgjordes av trivialskolans sånglärare och kyrkans organist. Då Thomas Byström begav sig till Reval hade ännu inte en enda offentlig konsert givits i Helsingfors.

De förnämsta musikerna i Reval under tiden för Thomas Byströms vistelse där är lätt räknade. Den mest betydande var otvivelaktigt den tyskfödde tonsättaren och organisten Carl Friedrich Agthe, som komponerade operor, sångspel, kantater, pianostycken och sånger. En annan framstående musiker var ovannämnde M.A. Tewes, som med sin orkester även uppträdde vid gymnasiets festliga tillställningar och som Thomas således hade kontakt med. Vidare kan nämnas organisten och kapellmästaren Johann C. Lehmann samt organisterna Johann C.J. Welsch, H.C. Völcker och Alexander Forbus.

Kantor (musiklärare) vid trivialskolan var Sebastian Schramm och kantor vid Thomas egen skola, Revals gymnasium, var till 1785 Lehmann och därefter Jacob Nyman. Musikundervisningen vid själva gymnasiet hade på 1700-talet reducerats både med avseende på nivå och betydelse efter blomstringstiden på 1600-talet.¹⁰ Det framgår bl.a. av att kantorstjänsten drog in under Thomas elevtid, därefter skötte klockaren musikundervisningen som då bara omfattade psalmsång och musiklärans grunder.

Varande en verklig talang torde den unge Thomas Byström ha fått stadens bästa förmågor som lärare, ty han gjorde snabba framsteg. För undervisningen i pianospel kom väl närmast organisterna i fråga, kanske rentav C.F. Agthe. Eventuellt kan också en Jacob Nyman ha fungerat som ynglingens privatlärare och egentliga fostrare i musik. Denne var uppenbarligen av svensk härkomst, och att han var en duktig pedagog framgår av att till hans elever hörde bl.a. Karl Karell, blivande "Vicemusikdirector" vid Revals teater och den första i Estland födda yrkesmusikern, kapellmästaren och komponisten.¹¹

I juli 1786 upplevde Helsingfors en musikhistorisk händelse; den första offentliga konserten i staden. Och bland de där medverkande var Thomas Byström. Konserten hölls av den svenska hovmusikern, den i Tyskland födde violinisten Carl F.W. Salomoni. Den unge musikamatören Nils von Schoultz, far till den berömda sångerskan Johanna von Schoultz, skrev om konserten i ett brev av den 27.7.1786 till sin lärare och vän komponisten Erik Tulindberg. Själva konserten betecknar han som usel:

"... Här på orten har varit en Kgl Hof musicus Salomoni, tysk till nation, som låtit höra sig solo, jag åhörde honom äfven och Gud vet att han exequerte Lollis bekanta solo med variationer så eländigt att man kunde gråta deråt; den sista variationen gick han i tysthet förbi. ..."

Också Salomonis framförande på ett säregnet instrument, benämnt spikharmoni-

¹⁰ Samma utvecklingsgång kan observeras i Åbo.

¹¹ Ett faktum är att ända tills dess hade samtliga mer betydande musiker som innehaft uppdrag i Estland varit av utländsk härkomst. Därför inleder prof. Elmar Arro, som tillhör eliten av Estlands musikhistoriker, sitt arbete *Geschichte der estnischen Musik I* med en skildring av 1800-talets början och förbigår helt landets rika musiktraditioner – förmodligen eftersom de burits upp av främlingar. För det material som rör Estlands musikhistoria vill jag tacka prof. Arro. – Samlingsverket *Eesti muusika* (tr. 1968–75) behandlar likaså nämnda musiktraditioner synnerligen kortfattat.

ka (dvs. pantaleon), misslyckades så till den grad att publiken nästan visslade ut artisten.

Det, enligt von Schoultz, bästa på konserten var framförandet av en "gudomlig" symfoni av Haydn samt en pianokonsert av Tours.¹² Uppgiften om att dessa verk tagits upp på programmet är intressant, då den visar att det i Helsingfors redan vid denna tid funnits, vid sidan av militärmusiken, tillräckligt med amatörer för framförandet av orkesterverk och solokonsert.¹³ von Schoultz skriver härom:

"... samt en Claver-Concert af en Tours exequerad på Forte-Piano af en ung Nyström, som spelar detta instrument fullt ut som en Snellman,¹⁴ fast han ej är så notfast som den sistnämnda, eljest slår han (honom i?) Generalbasen. Detta stycke var ur opus 3 af Tours arbeten och den måste du skaffa dig, ty den är det vackraste jag hört på Claver, men förfastligt svår. ..."

Såvitt jag vet nämns varken i någon samtida finländsk eller svensk källa en pianist vid namn Nyström. Uppenbarligen är det här fråga om Thomas Byström som hade kommit hem över sommaren.¹⁵ von Schoultz brev har inte bevarats i original utan i en avskrift och det är sålunda möjligt att kopisten har tolkat namnets första bokstav fel.¹⁶ Såtillvida denna slutsats om "den unge Nyströms" person stämmer, kan man konstatera att Thomas redan vid mycket unga år var en sällsynt begåvning. Han måste ha väckt stora förväntningar genom sin brådmogna talang.

Kadett i St.Petersburg

Thomas Byströms liv tog snart en ny säregen vändning. Den 10 december 1787 skrevs han överraskande in vid Kejsrerliga adliga artilleri- och ingenjörskadettskolan i St. Petersburg. Varför valde Thomas – eller valde man för honom – den militära banan, fastän han ägde så lysande konstnärliga talanger? Varför sattes han i kadettskolan i St. Petersburg då han hade kunnat genomgå en kadettkurs i Finland? Kan man tänka sig att en yngling med så utpräglade musikaliska anlag som Thomas även kunde ha fallenhet för krigaryrket?

Den enkla sanningen torde vara att Thomas under sin vistelse i Reval hade övertygat de personer han kom i kontakt med om sina brådmogna musikaliska talanger och att han borde ges tillfälle att utveckla dem. Den närmaste orten där detta var möjligt var St. Petersburg. Man kan förmoda att han vunnit inflytelserika gynnare i Reval som ville och kunde hjälpa honom. Thomas bereddes inträde i

¹² Tours är en holländsk musikersläkt. Det är uppenbart fråga om Jacques Tours (1759–1811), som förutom kyrkomusik även skrev orkesterverk och klaverkonserter.

¹³ Författaren delar inte Christina Mäkeläins uppfattning att orkesterpartiet vid denna konsert utfördes av enbart en militärörkester.

¹⁴ von Schoultz avser Johan Niclas Snellman (1796–1844), en pianist som verkat i Musikaliska Sällskapet i Åbo (senare kyrkoherde i Nykarleby). I Nekrologen i Helsingfors Tidningar 13.3.1844, stod att han i sina yngre år ansågs "som den andre pianisten i Swea rike".

¹⁵ Man kan naturligtvis fråga sig hur solistuppträdandet ordnades rent praktiskt. Man vet att Salomoni rörde sig utomlands. Han kan ha uppträtt i Reval, där tusentals svenskar bodde och där sammanträffat med Thomas Byström. Sannolikt medverkade även Thomas far, som skötte om dennes resa till Helsingfors. – Det kan i detta sammanhang nämnas att N.F. von Schoultz och Thomas troligen kom i kontakt med varandra på 1790-talet på Sveaborg i C.P. Nybergs glada "Sanct Fredmans brödräslag", vars förmodade musikaliska karaktär härigenom får ytterligare bekräftelse.

¹⁶ Kopian förvaras i Svenska litteratursällskapets i Finland arkiv.

officersskolan och han fick nu ett enastående tillfälle att vid sidan av de militära studierna förkovra sig i musik i den ryska stormaktens huvudstad.

Till Thomas beskyddare i Reval kan ha hört generallöjtnanten, och lantrådet i Estland, baron Friedrich von Löwen (1725–1800). Vi vet inget närmare om dennes kontakter med Thomas, men bl.a. bär en av Thomas två kända kadrliljer titeln "Baron Löwen". Någon kontakt måste det ha funnits mellan dem under Thomas vistelse i Reval,¹⁷ kadrliljen var uppenbart ett tacksamhetsbevis från Byströms sida. Sannolikt var det von Löwen som tack vare sin höga officersrang fick den ryska kadettskolans dörrar att öppnas för gossen. En annan möjlighet var den svenske ministern i St Petersburg, greve Curt von Stædigk. Denne kände nämligen, på grund av avlägset släktskap Thomas Byström.

Till kadettskolan antogs även andra elever än ungdom ur adeln¹⁸ och en icke-rysk elev var inte heller någon sällsynthet. Av kadetterna var rentav en fjärdedel hemmahörande i Estland och Livland.¹⁹ Dessutom var det militära yrket vid denna tid ganska internationellt; det var inte sällsynt att officerare fick sin utbildning i främmande länder liksom det inte var ovanligt att de övergick i andra länders tjänst.²⁰

Byström genomgick kadettskolan på tre och ett halvt år. Under större delen av studietiden var Sverige i krig med Ryssland. Situationen var för den unge kadetten egendomlig, då han sålunda kom att vistas i fiendeland.²¹ Från skolingstiden finns det inga andra direkta uppgifter²² än de korta omnämmanden, som ingick i de meritförteckningar han själv gjorde upp.²³ Under loppet av år 1790 befordrades Thomas till korpral, fanjunkare och sergeant och han fick förtjänstmedaljen *Distinction Médaille*. Byström avlade slutexamen den 24 juli 1791 och förordnades samma dag till styckjunkare i ryska arméns artilleri. Följande år blev han utnämnd till officer och förordnades till kompaniofficer. Denna tjänstgöring varade drygt ett år.

Musiklivet i St. Petersburg

I släktkrönikan och följaktligen i de flesta andra källor uppges den tyska klavermästaren och komponisten Johann Wilhelm Hässler,²⁴ vilken i november 1792 bosatte sig i St. Petersburg, som Thomas Byströms viktigaste lärofader inom

musiken och skall rentav ha varit det under tiden i Reval.²⁵ Denna uppgift är besynnerlig så till vida som Byström och Hässler knappast har kunnat träffa varandra. Hässler hade, så vitt man känner till, aldrig besökt Reval, och Byström flyttade från St. Petersburg två månader innan Hässler anlände till kejsarstaden.²⁶ Enligt en osäker uppgift²⁷ skulle Hässler slutligen ha gjort ett kortvarigt besök i Sverige, men inte heller detta kan bevisas.²⁸

Ehuru om man inte känner till namnen på Byströms musiklärare i St. Petersburg kan man anse det som självklart att han under sina knappa fem år därstädes flitigt utnyttjade de möjligheter att bedriva musikstudier som storstaden erbjöd. Musiklivet i St. Petersburg i slutet av 1700-talet var mycket intensivt men rent konstnärligt inte särskilt djupgående. Rysslands kejsarinna Katarina II beundrade den ytliga italienska operan och lockade med furstliga arvoden italienska kompositörer, musiker och sångare till staden. Däremot ringaktades ryska musiker liksom rysk musik. Under seklets senare hälft började tyngdpunkten i musiklivet förskjutas från hovet till offentliga konserter som de av hovet avlönade utländska musikerna arrangerade. Ett ryskt särdrag var de privata teatrar, körer och orkestrar som upprätthölls av förmögna adelsmän och som bestod av livegna.

Under Thomas Byströms tid verkade i St. Petersburg bl.a. Giuseppe Sarti, Domenico Cimarosa och spanjoren Martin y Soler. Vi vet helt säkert att hovkapellmästarna också gav undervisning och utbildade inhemska krafter. Man kan fråga sig om en ung utländsk officerselev hade nämnvärda möjligheter att få åtnjuta så framstående musikers undervisning. Egentliga allmänna musikinstitut fanns inte. Först år 1793 gav Katarina II Sarti rätt att grunda ett konservatorium, men då var Thomas inte längre i St. Petersburg.

Det var i varje fall under tiden i St. Petersburg som Thomas måste ha fått sin huvudsakliga musikaliska utbildning. Om bärkraften av hans begåvning inte ledde till studier för topplärarna, fanns det bland de andra utländska musikerna otvivelaktigt flera som förmådde ge undervisning av hög klass, både i komposition och instrumentalspel. Bl.a. verkade som kejsarlig kammarmusiker Wilhelm Heinrich Tewes, brorson till M.A. Tewes, som har kunnat introducera Thomas i därvarande musikkretsar.

De första officersåren i Sverige

Hösten 1792 finner vi Byström som underlöjtnant i det svenska artilleriet. Hans snabba övergång till den svenska armén redan innan han fått klart avsked från den ryska är uppseendeväckande. Detta skulle knappast ha kunnat ordnas bara

²⁵ I Revals trivialskola verkade som kantor åren 1749–54 en Heinrich Benjamin Hessler. Det är uteslutat att det skulle ha kunnat ske en förväxling med detta namn.

²⁶ I detta sammanhang bör vissa uppgifter av Lundén Cronström korrigeras. Hon erkänner att Hässler inte kunnat vara Byströms lärare under dennes tid som kadett men finner det möjligt att det i stället har varit fallet när Byström ånyo besökte St. Petersburg 1816. Även detta är otänkbart; Byström var ju då en 44 års man och hade också redan tidigare upphört att komponera. Dessutom bodde Hässler då i Moskva och det var även där han dog 1822 och inte i St. Petersburg, som Lundén Cronström uppges. Slutligen säger hon att Byströms förtrogenhet med Hässlers skola visat av att Byström till svenska översatte ett arbete av Hässlers läromästare C.P.E. Bach *Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen*. Denna uppgift är grundlös.

²⁷ IS (Ivar Stare), "J.W. Hässler", *SoHlex* 2, 1976, 3:527.

²⁸ H. Strobels dissertation *Johann Wilhelm Hässlers Leben und Werke* (Manuskript, München, 1922) innehåller inga uppgifter om något besök i Sverige.

¹⁷ En dikt med titeln "Fridrich Baron Loewen" daterad 1 mars 1785 ingår i en släkten tillhörig minnesbok och det betyder att Byströms och von Löwen var bekanta redan tidigare.

¹⁸ Under Katarina II:s tid intogs i kadettskolan även 60 "betalande" elever som hade samma befordringsmöjligheter som de adliga eleverna.

¹⁹ För denna uppgift får jag tacka fil.mag. Elisabeth Tokoi, som till år 1977 svarat för den slaviska avdelningen vid Helsingfors universitets bibliotek.

²⁰ Uppgift lämnad av fil.dr Wirilander.

²¹ 1790 framförde Anders Byström personligen Helsingfors stads officiella lyckönskningar till Gustav III med anledning av krigets framgångsrika slut.

²² Elisabeth Tokoi har på min begäran sänt en förfrågan angående Thomas Byström till Leningrads militärarkiv, men svar har inte erhållits.

²³ De ursprungliga exemplaren finns i Krigs-vetenskapsakademiens arkiv i Stockholm.

²⁴ J.W. Hässler (1747–1822) var född i Erfurt och var elev till Carl Philipp Emanuel Bach. Han verkade på 1780-talet i Tyskland och vann åren 1790–92 stor framgång i London. Efter flytningen till Ryssland var han till en början verksam i St. Petersburg och bosatte sig 1794 i Moskva, där han kom att spela en viktig roll fram till sin död.

genom hans egna åtgärder, utan här behövdes otvivelaktigt mera inflytelserika personer. I Sverige förordnades Byström den 28.9.1792 till kompaniofficer vid Karlbergs nystartade krigsakademi. Han hörde därmed till den första uppsättning officerare och valet av honom påverkades säkert av hans erfarenheter från kadett-skolan i St. Petersburg.²⁹

På Karlberg gavs 1793 frivillig undervisning även i musik. Två lärare avlönades för att ge kadetterna lektioner i piano-, violin- och cellospel. Den ena var Byström, och man vet att han åtminstone året 1794 verkade som inrättningens musiklärare. Musicerandet var dock inte bara knutet till undervisningen. Det finns en teckning av en kadett på "En kvartett av lärare i professor Sommelii rum på Karlberg 1810". Altviolinisten i kvartetten är löjtnanten och tonsättaren Carl Ludwig Lithander.

I mars 1796³⁰ överfördes Byström till truppförbandet vid Svea artilleriregemente och fick på så sätt ett något rörligare arbetsfält. Då några kompanier vid hans regemente 1803–09 var förlagda till Sveaborg gavs Thomas tillfälle att vistas i Helsingfors och där träffa sina syskon och barndomskamrater. Bland de senare var Carl Petter Nyberg. De två vännerna hade säkert många glada stunder tillsammans. Ett bevis härpå är det tidstypiska intima sällskapet "Sanct Fredmans brödralag", i vars ledning Nyberg torde ha stått – med broder Mowitz som hedersnamn. Troligen var en glad samvaro av likasinnade en av huvuduppgifterna för sällskapet. Musiken och sången måste ha spelat en viktig roll, eftersom Bellman synbarligen har varit ett slags symbolgestalt. Nyberg själv var en bra violinist. Från dessa år finns ett porträtt av den unge löjtnanten Byström målat av Emanuel Thelning.³¹

Den unge akademiledamoten

I det föregående har det gjorts ett försök att bestämma eller åtminstone ge antydningar om Tomas Byströms eventuella lärofäder inom musiken. Frågan är av intresse då Byström vid flyttningen till Sverige uppenbarligen var en i sina musikaliska studier långt hunnen, framstående musiker. Ett bevis härpå är att han, en okänd ung officer från främmande land, redan drygt ett år efter det att han kommit till Sverige föreslogs som ledamot av Kungl. Musikaliska Akademien.

Hittills har man inte i något sammanhang tagit i beaktande den möjligheten att Byström skulle ha studerat musik även i Sverige. I Stockholm fanns flera framstående musiklärare. Det är rimligt att anta att Byströms läromästare i Stockholm var tonsättaren, kyrkomusikern samt klaver- och sångläraren Johann C F Haeffner (1759–1833). Två påtagliga indicier tyder till och med på att här skett en ny

²⁹ Den första chefen ("guvernören") vid Karlbergs krigsakademi, general Peter Bernhard Piper, hade varit kommandant på Sveaborg 1780–84 och sålunda sannolikt känt till "underbarnet" Thomas och hans familj.

³⁰ Uppgifterna i källorna är något motstridiga. Tidsangivelsen är från Byströms egenhändigt skrivna meritförteckning.

³¹ Emanuel Thelning (1767–1831) anlände till Finland från Sverige på 1790-talet och målade talrika porträtt av bl.a. officerare på Sveaborg. Hans mest kända målning är öppnandet av Borgå Lantdag (1812, Borgå) – efter att ha utfört detta arbete flyttade han till St. Petersburg.

Emanuel Thelnings porträtt av den unga artillerilöjtnanten Thomas Byström från slutet av 1790-talet.

namnförväxling i Thomas Byströms levnadssaga, nämligen att hans viktigaste lärare i verkligheten var just Johann C F Haeffner i stället för Johann W. Hässler. För det första var Haeffner en elev till Johann Gottfried Vierling – Byström skulle senare utge Vierlings generalbaslära på svenska – och Vierling för sin del var en elev till C P E Bach, som var – liksom Byströms släktrönika säger – även Hässlers läromästare. Dessa sammanträffanden kan knappast vara slumpens skördar. Måne det inte var Haeffner som till sin (troliga) lärjunge rekommenderade sin egen lärofaders generalbaslära? I detta sammanhang kan nämnas att Haeffner år 1807 gifte sig med Thomas Byströms hustrus kusin, Anna Magdalena Schylander.

Byström blev invald i Akademien mars 1794. Han var den första i Finland födda tonkonstnärledamoten av denna ärevördiga institution. Nästa finländare som blev invald var tonsättaren Erik Tulindberg (1797). Det förutsattes att Akademiens ledamöter skulle ha "grundelig insigt och färdighet uti Composition, eller ock den Skaldekonst, som til Musique är lämpelig". En annan grupp bildades av "Musiquekännare", vilka åter var reproducerande konstnärer, sångare eller instrumentaler och hade som huvuduppgift att bilda akademiens orkester. För den som lever idag kan det tyckas ganska överraskande att Thomas Byström vid så unga år kallades till ledamot av Akademien. Det är dock ett faktum att man just på 1790-talet tog in så rikligt med nya ledamöter att institutionens

sekreterare och senare direktör Pehr Frigel fann det motiverat att protestera.³² Byström hörde i varje fall till de ledamöter som uppfyllde kompetenskraven i stadgarna.

Till akademiens uppgifter som vetenskaplig institution hörde bl.a. att ge sakkunnighetsutlåtanden, vilka kunde beröra nya musikinstrument, publicering av manuskript, nottryck, kompositioner av personer som ville bli ledamöter etc. Akademien hade också en "undervisningsanstalt" vars elever, likt de för tiden så typiska ordenssällskapen, var uppdelade i tre grader, lärlingar, elever och virtouser. Akademien beslöt vid sina sammanträden om befordran till dessa grader. Byström deltog i flera av akademiens möten där man diskuterade dessa frågor och det behöver inte betvivlas att hans sakkunskap var fullt tillräckligt för detta syfte. Till Akademiens uppgifter hörde vidare utgivning av skrifter om musiksens teori och historia. Ledamot av akademien (som så förmådde) var berättigad, om inte förpliktigad, att medverka i institutionens orkester. Med all sannolikhet medverkade Byström med sin violin.

Sånger, visor och kadriljer

Vi vet inte säkert i vilken ordning Byströms kompositioner tillkom, men först offentliggjordes en grupp visor. Alla hans kända visor (9 st) publicerades åren 1795–1800 i *Musikaliskt Tidsfördrif*, därav de fyra första 1795.

Visorna är enkla och anspråkslösa, till stilen mycket tidsbundna. De har en naiv och omedelbar charm, låt vara att det hos dem också finns en viss tafatthet och "brist på vana" – Byströms instrumentalverk är onekligen mer betydande än hans sånger. Flera av visorna har likväl drag som väcker uppmärksamhet. Melodi-behandlingen är när den är som bäst påfallande naturlig och uttrycker en förmåga att smidigt återge olika känslor, visserligen ibland så konkret att man får intrycket av något operamässigt och överdrivet. Detta sträcker sig ända in i små detaljer – ofta får något enstaka ord, som äger ett visst affektvärde, i ackompanjemanget och även i melodin en mycket stark accentuering som inte alltid naturligt ansluter sig till det musikaliska sammanhanget. Sådant naturalistiskt tonmåleri kan i många fall rentav bryta den musikaliska linjen. Pianosatsen är mycket anspråkslös och i allmänhet mycket tunn. Den får en viss fyllighet genom de ovannämnda dramatiskt-romantiska accenturerarna. Dessa tillkommer gärna mycket enkelt, t.ex. genom utnyttjande av förminskade septimackord. Ackompanjemanget har i övrigt skrivits i en klassiskt klar stil.

En viss kompositionsteknisk utvecklingsgång avspeglas i dessa sånger. Byström börjar med små, anspråkslösa strofiska visor men utvidgar så småningom formen, där varje strof får sitt eget musikaliska uttryck. Detta uppnås med enkla medel genom att melodi och ackompanjement försiktigt varieras efter det poetiska innehållet i de olika stroforna. Utöver denna varierade strofform går inte Byströms sånger.

Den första publicerade sången är en dryckesvisa med namnet *Melodie* (Naturen

mig lärde hvad vishet ej fann, att älska och dricka så länge man kan). Denna samt en år 1798 publicerad visa, *Den Vålvise. Minnes-Sång*, som berättar om en något enkelspårig rådman, är Byströms två enda glättiga visor. I den senare sången finns rentav humoristiska drag: för att karakterisera sångens hjälte, "en välbes-tälld rådman uti Askersund", placerade Byström i passagen om honom en ståtlig, men intetsägande löpning med anteckning "a la Salvini ad libitum". Salvini var, som Henrik Gabriel Porthan kallar henne i ett brev till Matthias Calonius, "En nyckfull italiensk sängerska" vars sångsätt synes ha roat publiken vid konserter både i Åbo och i Stockholm vid årsskiftet 1797–98.

Men för det mesta följer Byström melankoliska tongångar, och även om tonarten är dur, uttrycker de texter han valt ofta längtan och beklämning. Ett många gånger återkommande motiv är minnet av barndomen. Tonen i dessa dikter är i all sin naivitet så sann att innehållet i dem otvivelaktigt har varit något för komponisten självupplevt. I den lilla vaggvisan *Sof min söta gosse* har kanske Thomas identifierat sig med det lilla barnet som fick höra en vaggvisa sjungas av sin mor – någonting som aldrig kom Thomas till del.

Sången *Då jag var liten*, tryckt 1796, är genomkomponerad och består av nio strofer. När det i andra strofen berättas hur barnet fick "rida ranka på bästa faders knä" uppträder i pianot en rytme som associerar till hästhovars klapper. De religiösa orden i sjunde strofen får i ackompanjemanget toner som ger intryck av äkta koral. Texten slutar med ett nödrop:

O, barndom, sälla tid, som jag begråter!
O! barndom! sanna nöjens enda vän!
Det blott din hägkomst är som står mig åter,
God, låt mig aldrig, aldrig mista den!

En annan genomkomponerad sång med samma motivkrets är *Den lyckliga barn-domen*, tryckt 1798. Den börjar med ett recitativ som påminner om en opera-aria ("O! flygtande behag af mina ungdoms dagar!"). Sången innehåller rikligt av tidstypiskt naivt tonmåleri. I ackompanjemanget finns flera förminskade septimackord som på sin tid säkert gjorde ett djupt intryck. Förtjusande är i all sin enkelhet den lyriska visan *Genom dalens stilla famn*, vars tre strofer innehåller träffande variationer.

Konstnärligt mest verkningsfull är utan tvivel den sång som Byström sist gav ut, den franskspråkiga *A ma Guitarre*. Den består av tre tämligen omfattande strofer, vilka något varieras. De största förändringarna sker dock i pianostämman, som är ojämförligt mer utvecklad än i de andra sångerna och som effektivt återger diktens innehåll. *A ma Guitarre* är en fullödig konsertsång även i vår tid.

Nästan alla visor återger stämningar av hopp eller nedslagenhet. Orden "hopp", "nöd", "öde", "död", "kval", "möda", "smärta", "tårar" och "bekymmer" skyntar ofta förbi. Ur Thomas Byströms visor talar hans känsla av ensamhet och saknad. Han längtade kanske till hemlandet och sitt barndomshem, måhända saknade han stödet av en älskande kvinna?

Den starkt personliga tonen i texterna får en att förmoda att poeten var Byström själv. Endast i *Då jag var liten* är textförfattaren namngiven, dansken Jens Baggesen. Åtminstone en dikt som vi säkert vet är skriven av Byström har beva-

³² Muntlig uppgift till förf. av fil.lic. Gustaf Hilleström 16.8.1972. År 1790 hade akademien t.ex. 99 ledamöter medan det år 1800 fanns 128 st.

rats till eftervärlden; en "tröstesång" till friherrinnan Jeanette Ridderstolpe med anledning av dottern Louise's giftermål ("Döttern ifrån Modren skiljes, Så är seden på vårt klot").³³ Diktens naiva uppriktighet återger samma känslor som flera av Byströms sångtexter.

Byström har också komponerat åtminstone en körsång. Fru Caroline Westrell berättar att i ett brev av den 23.9.1800 om en liten körsång som Byström skrev för henne som födelsedagsgåva.

Sällskapslivet i Stockholm och vid Karlberg var synnerligen intensivt, baler och tillställningar avlöste varandra. Den förhärskande dansen på modet var kadriljen och inte heller Byström kunde undgå att skapa något i denna genre. Tidens komponister och musiker brukade betyga sin vördnad för de högt uppsatta i riket eller sin hyllning för damer i societeten genom att tillägna dem små danskompositioner, som benämndes efter den äsyftade. I samtida notsamlingar vimlar det av sådana kompositioner. Av Byström har det bevarats två fyndiga och harmlösa kadriljer, en för piano³⁴ och en för liten orkester.³⁵ Den förra – varom det redan tidigare varit fråga – är försedd med rubriken "*Baron Löwen*" och den senare med datum 5.1.1800 vilket enligt bruket avser dagen för den bal till vilken kadriljen komponerades. Orkesterbesättningen är inte den vanligaste, till ensemblen hör endast första och andra violin, två klarinetter, två valthorn och basfiol. Byström arrangerade uppenbarligen kadriljen för de instrument som råkade finnas till hands. Den är hans enda bevarade orkesterkomposition.

Till Byströms danskompositioner hör vidare en liten pigg valsstump *Walls* för piano; det står antecknat att dess sidotema skall spelas för klarinett, vilket tyder på att också valsen ursprungligen komponerats för en ensemble. Bladet är odateerat, men sättet att skriva "*Walls*" visar att ordet varit främmande för komponisten och man kan sålunda gissa sig till att kompositionen är från sekelskiftet 1799–1800 då valsen kom til Sverige.

Pianokompositioner

Från år 1798 börjar även instrumentalkompositioner av Byström att offentliggöras. I *Musikaliskt Tidsfördrif* trycktes detta år Byströms mest omfattande pianokomposition *Air Russe Variee*,³⁶ som förutom temat innehöll 10 variationer och en kadens, nästföljande år utökades med två variationer (också publicerade i *Musikaliskt Tidsfördrif*) att sättas in efter variation nr 9. Verket visar att Byström väl behärskade sin tids pianostil. Visserligen är många av variationerna uppbyggda med schematiska medel som är alltför väl kända från andra av tidens musikaliska alster. Men allt som Byström skriver är lättlöpande, musiken fortskrider naturligt. Melodin böljar än varm och känslofylld (variation III), än dånar klaveret hetsigt och intensivt (variation VIII). Variation IX (Largo) är den konstnärligt

bästa och mest originella. Den sista variationen och den därpå följande kadensen är ett utmärkt prov på Byströms virtuositet. Verket har flykt och pianistisk klang, och vad stilen beträffar ger det stundom rentav en föraning om Chopins varma sensibilitet och förfinade harmonik.

Bland sina variationer placerade fänrik Byström in en marsch (variation VII), men hur föga krigisk han var till sin läggning bevisas oemotsägligt av att dessa 15 takter i marschrytm är de enda i sitt slag i hela hans produktion. Nej, grundkarakteren hos denna krigare och komponist var helt motsatt den typ vi förknippar med det militära; hans tonsättarlynne var mjukt, hade en dragning till det sentimentala, skydde det fast regelbundna och var mycket subjektivt. Dessa karaktäristika visar ostridigt att det är fråga om en romantisk eller, om vi tar tiden i beaktande, en förromantisk musiker.

Den ganska omfattande *Polonaisen*³⁷ är det andra av Byströms två kända pianoverk och samtidigt den sista av hans kompositioner som trycktes under hans livstid. Den utkom i *Musikaliskt Tidsfördrif* 1805. Även detta verk är pianistiskt tacksamt och försvarar sin plats som ett äkta prov på den tidens klaverstil. Såväl variationerna som polonäsen visar att Byström måste ha varit en framstående pianist.

Violinsonaterna

År 1936 påträffades på en vind i Helsingfors fyra nothäften i tvärformat, i skick nästan som nya. På pärmen fanns den sirligt slingrande texten *Trois sonates pour le clavecin ou Pianoforte avec accompagnement d'un Violon Obligé composées par Thomas Byström Oeuvre I*. Noterna väckte stor uppmärksamhet: det var just tack vare dessa en ny komponist vid namn Thomas Byström upptäcktes; sonaterna för violin och piano är Byströms bästa verk. Visserligen vilade samma noter – glömda och delvis ofullständiga – även i en del arkiv i Sverige, i *Musikaliska Akademien*, i Kungl. biblioteket och i Växjö.³⁸

Noterna i gömstället härstammade från Gammelby gård i Tusby nära Helsingfors. Denna gård hade ägts av Carl Petter Nyberg, Thomas vän från tidiga år. Byström hade av allt att döma sänt eller gett dessa noter till sin vän som också spelade violin. Byströms sonater har kunnat klinga på Gammelby även under den följande ägaren Johan Åströms tid, ty denne var en ivrig violinist och hade enligt uppgift köpt en äkta cremonesare. Noterna ärvdes sedan av Åströms yngsta dotter och det var på vinden till hennes Helsingforshem som noterna hamnade. Fru Kerttu Kyrki från Åbo gjorde fyndet och insåg att det var fråga om ett värdefullt byte och sände noterna till den bekante körledaren och musikhistorikern, prof. Heikki Klemetti.³⁹

Också tryckningen av sonaterna skedde på mindre vanligt sätt. I Sverige hade privilegiet att trycka noter år 1788 givits till Olof Åhlström, som bl.a. gav ut *Musikaliskt Tidsfördrif*. Det oaktat tryckte många svenska komponister sina verk

³³ Kopia i Ulla Pauligs arkiv.

³⁴ Prof. Heikki Klemetti har publ. denna kadrilj i *Suomen Musiikkilehti* (Finlands Musiktidning), 1937, 95.

³⁵ Manuskriftet till orkesterkadriljen hittades 1936 på en vind i Helsingfors och härrör från krigsrådet C.P. Nybergs kvarlätningskap. Det förblir en förmodan huruvida Byström har komponerat kadriljen under någon av sina kommanderingar i Finland.

³⁶ Skrivsätt enligt *Musikaliskt Tidsfördrif*.

³⁷ Detta skrivsätt var inte ovanligt i Skandinavien ännu i början av 1800-talet.

³⁸ Carl Nisser, *Svensk instrumentkomposition 1770–1830*, 1943, 82.

³⁹ Om detaljer i samband med fyndet har (den numera avlidna) fru Kerttu Kyrki, Åbo, vänligen berättat för mig i brev av den 24.1.1962. Jag är henne tack skyldig för många uppgifter och källhänvisningar om Thomas Byström.

TROIS SONATES

pour le Clavecin ou Pianoforte

avec accompagnement d'un Violon obligé

COMPOSEES

Thomas Byström

Oeuvre 1 . Prix 2 Rthlr. 12 gr.

*in Leipzig
chez Breitkopf & Härtel.*

Titelbladet till Thomas Byströms violinsonater, tryckår 1801.

utomlands, emedan Åhlström i skydd av sitt privilegium uppenbart tog ett ganska högt pris för sina tjänster. Byström tänkte först låta trycka sina sonater hos denne och annonserade den 17.1.1800 i Stockholms Posten dessa verk för beställning; avsikten var att sonaterna skulle komma från trycket i juni samma år. Sannolikt kom inte Byström överens med Åhlström om priset, eftersom han därefter vidtog åtgärder för att få sonaterna tryckta i Tyskland. Dessa angelägenheter åtog sig hans vän Carl Westrell, som vid denna tid bodde i Stralsund. I en brevväxling⁴⁰ mellan Byström och Westrell finns några detaljer om tryckningen, den 31.1.1801 skrev Westrell:

"Ehuru jag är förvissad om att dessa Sonater (som efter min ringa öfvertygelse förtjenar den största publicité), utgifvas i Sverige, det skjer med en med deras inre värde mer öfverensstämmande Elegance, än om det skjer genom en tysk Speculantes omsorg, hos hvilcken egen förmån är enda driffjädern, så skulle jag dock önska, at Breitkopf et Hertel åtog sig detta förlag, emedan de därigenom blefvo i en vida större krets bekanta, hvilket åter för mig och en hvarje Svensk medförde den Satisfaction, at då det vist aldrig eller åtminstone högst sällan kan hända, at en Amateur utgifver sådan Musique som Kste Brors, det då heter: dass es von einem schwedischen Liebhaber ist.

Skulle likväl denna min fromma önskan ej uppfyllas, och Kste Bror altså skrida dertill, at föranstalta förläggandet i Stockholm, så hoppas jag nog, at kunna få tillhopa de felande 20 Subscriber, churu förmodligen ingen vinkel på jordklotet är så omusikalisk som vårt svenska Pommern. . ."

Det var också nu nödvändigt att försäkra sig om abonnenters stöd innan man vågade sig på tryckning. Sonaterna trycktes sedermera av Breitkopf & Härtel och utkom i november 1801 i en upplaga om 150 ex.⁴¹

Sonaternas något besynnerliga namn – "tre sonater för klavecin eller piano

med ackompanjemang av en obligaviolin"⁴² – uttrycker deras särdrag; violinen befinner sig i en underordnad ställning till pianot. Men trots att pianot spelar en dominerande roll ger, tack vare den vanliga uppfattningen om violinens solistiska betydelse samt dess funktion som melodiinstrument i ett högre register, verken för nutida lyssnare ett spontant intryck av violinsonater, till vilka en fyllig och expressiv pianostämma ansluter sig. Man har sålunda i det allmänna språkbruket blivit van att benämna Byströms sonater för "violinsonater".

Sonaterna röjer tonsättarens betydande, låt vara inte alltid helt oklanderliga, musikaliska och kompositionstekniska förmåga. Tonspråket präglas i alla fall av ovanlig ledighet och naturligt flödande musikalitet. Även om sonaterna till sin grundkaraktär anknyter till tidens klassiska tradition, har Byström i dessa verk förmått få med även individuellt innehåll. Många avsnitt är utformade okonventionellt friskt och behandlingen av rytm och harmoni är ofta originell. Vad harmoniken beträffar stimuleras även en modern lyssnare av många fina, visserligen stundom för täta, modulationer och kvicka ackord-kombinationer. Adagiosatserna utstrålar stundtals en tidlös skönhet.

Sonat nr 1 (B-dur) är sannolikt den mest representativa av de tre sonaterna. Första satsen (Allegro) är frisk och fräsch, spänstig i rytmen; det knappa Adagiot andas varm, känslig romantik och Finalen (Allegro vivace) uttrycker musikantisk spelglädje.

I *sonat nr 2 (g-moll)* inleds den första satsen (Allegro) med ett kraftigt verkningfullt Adagio-avsnitt. Även sonatens final är ett Allegro. Betecknade för dessa två allegron är den fria behandlingen av formen och de täta växlingarna från den ena tonarten till den andra – två typiska drag för Byströms romantiska tonsättartemperament. Sonatens glädjeämne är den andra satsen, som egendomligt nog inte är ett adagio utan en uppsluppen menuett. Med sina gycklande rytmer, där skickligt placerade finurliga pauser väcker uppmärksamhet hör den till det bästa som Byström, i denna för honom sällsynt glättiga genre, har skrivit.

Sonat nr 3 (Ess-dur) är den mest omfattande av dessa verk. Första satsen (Allegro) är, sällsynt nog, skriven i en renodlad sonatform, visserligen med flera avikelser från den regelrätta tonartsföljden. Adagiot däremot är till sin formbyggnad diffus, och de otaliga modulationerna skymmer satsens tonala grund. Här är tonsättaren som mest romantisk – han ger hämningslöst efter för sina infall. Men trots detta sjunger violinen skönt, känsloglöden är äkta, och sålunda lyssnar man även idag med inresse till denna utgjutelse, en säregen och egentligen ganska rörande tonskapelse från klassicismens och romantikens brytningstid. Verkets tredje sats Rondo (Allegretto) uppfyller de formella kraven klanderfritt och avslutar hela sonaten med fart – visserligen för att sedan slocka bort perendosi.

Heikki Klemetti, den ivrige musikforskaren och förmedlaren av kunskap om Finlands gamla tonkonst, insåg genast att sonaterna representerade en hög konstnärlig halt. Han såg också till att de snabbt framfördes. Uruppförandet var visserligen särprägladt: för sångfesten i Viborg sommaren 1937 lät Klemetti försvarsmak-

⁴⁰ Breven finns bevarade i Ulla Pauligs arkiv.

⁴¹ Uppgift från Breitkopf & Härtel till Heikki Klemetti enligt hans anteckning på pärmen till ett notexemplar.

⁴² Verk med detta namn var i slutet av 1700-talet rätt vanliga. Jmf. A. Wiberg, "Olof Åhlströms musiktryckeri", STM 1949, 100 ff.

tens överkapellmästare Lauri Näre arrangerade Adagio- och Allegro vivacesatserna ur Sonat nr 1 för stor blåsorkester, och i detta sällsamma skick ljöd Thomas Byströms toner för första gången i Finland efter ett uppehåll på kanske hundra år. Den verkliga premiären för Sonat nr 1 försiggick den 30.5.1943 i Finlands radio. Sonat 2 framfördes i radion den 30.3.1952 och sonat 3 slutligen den 9.6.1957. De övriga kompositionerna av Byström fick sedan, i början av 1960-talet sina "uruppföranden" i Finlands radio. (Sedan 1982 finns Sonat nr 1 även inspelad på skiva).

Dessa tre sonater ger oss en god uppfattning om Tomas Byström sådan han var på höjden av sin korta konstnärsbana, en komponist i 26–27 årsåldern på tröskeln till 1800-talet. Det omedelbara uttrycket betydde för honom mer än tidens klassiska formschemata – vilka definitivt bröts ned först långt senare. Innehållet betydde för Thomas Byström långt mer än ramarna, känslan mer än förnuftet. Ögonblickets starka emotionella inspiration var helt säkert en utgångspunkt för hans skapande, och inte bara en utgångspunkt utan också en förutsättning och ett villkor. Ett sådant komponerande slutar ofta med ett framhävande av detaljer. T.ex. i hans visor; även om man inte ser texten kan redan ett bestämt intervall i melodin eller ett bestämt ackord i ackompanjemangt med säkerhet avslöja att texten innehåller något känsloladdat eller viktigt ord. Och de rika modulationerna i instrumentalverken, som gör att man ibland får intrycket av ett kaleidoskop, vittnar om känslornas och tankarnas stundom något okontrollerade böljgång hos tonsättaren. Byström var på sätt och vis en pionjär för sin egen tid och spejade framåt i tiden, t.o.m. förbi romantiken.

Vi vet alltför litet om vad samtiden tyckte om Thomas Byström som tonsättare. Ett omnämnande ingår i den promemoria som skrevs om hans äldste son Johan Thomas och som bevarats i släkten. Där sägs att Johan Thomas redan som ung gosse fick en gedigen teoretisk och praktisk utbildning i musik av sin far,

"... en grundlig musikus av den gamla klassiska skolan som räknade Johann Sebastian Bach, Haydn och Händel ibland sina främsta heroer, och hvartil senare kommo de stora mästarna Mozart och Beethoven".

Antecknaren finner det naturligt att med sådana förebilder Johan Thomas

"... musikaliska anlag skulle utbildas uti en strängt konstnärlig riktning, och att han sålunda med förkärlek skulle fästa sig vid den rena, djuptänkta klassiska musiken, ehuru därför icke försummade att taga kännedom om den nyare, ja till och med vad man skulle kunna kalla för framtidsmusiken."

Ätminstone två finländska forskare har tidigare uttalat sin uppfattning om Byström. Heikki Klemetti talar sin vana trogen ogenerat och rakt ut, stundom med lokalpatriotisk ton.⁴³ Efter att ha framhållit att nyklassicismen, den ledande stili-
riktningen under 1700-talet, på arkitekturens område ledde till uniformitet, fort-
sätter han:

"Så förhöll det sig också inom musiken, vilket just är en svaghet för tidevarvet, eftersom det område där man kan uppfinna något är så begränsat. Men om man i sådana förhållanden kan åstadkomma något av intresse, länder det upphovsmannen till så mycket större heder ty då måste det finnas gnista

i det som skapats. Thomas Byströms hittills kända musik är alltigenom sådan. Man konstaterar att hans allmänna stil är i huvudsak förbeethoveniansk. De sennapolitanska inflytelserna är tydligare. Hela den musikaliska åskådningen utgår från denna grund. Men samtidigt kör Byström förbi Beethoven. Detta får man inte uppfatta som så att inte också Beethoven beträffande musikens element skulle ha varit djärv, avvika från sin tid, tonalt komplicerad och djup. Men Byström har med en besynnerlig telepati – förbi Beethoven – en instinktiv känsla för något slags romantik av Chopins och Schumanns art, visserligen bara i glimtar, men dock så att man får vissa associationer. Det kan förefalla att vara en överdrift, närlig jag säger att det i de ifrågavarande sonaterna inte finns en enda takt utan värde, eller överhuvud sådant som skulle lämna en likgiltig. I allt är det liv, en underbar framåtlande fart, och man kan av allt sluta sig till att tonsättaren också varit betydande som utövande konstnär och musicerande virtuos."

Kai Maasalo, som har publicerat förtjänstfulla analyser av finländska komponisters verk, har gett följande träffsäkra karakteristik av Thomas Byström och hans förnämsta alster.

"Thomas Byströms... produktion innebär förutom en fortsättning på klassicismen även romantikens kraftiga genombrott. Det är rentav häpnadsväckande att konstatera hur snabbt man i de nordiska länderna mognade för det stilgenombrott som hade skett på kontinenten. Det fanns egentligen ingen tidskillnad mellan Norden och Central-Europa. Byström som var två år yngre än Beethoven publicerade redan år 1801 sina främsta arbeten, tre sonater, som delvis är mera romantiska än Beethovens produktion dithittills. Jag avser närmast den omständigheten att Byström frångår planeringen av den klassiskt klara formen, driver in i mångordighet, i ymnig modulering och i sentimental melodik. Tonarternas klara, karakteristiska gränser fördunklas, samtidigt som tonaliteten berikas: tematas fasta gestalter mjuknar upp. Byström hamnar ibland även på irrvägar under dessa sina tonala strövtåg – efter att ha glömt logikens klassiska krav."⁴⁴

Harald Wieselgren säger i Svenskt Biografiskt Lexikon, 1857, om Byström bl.a.

"... Rätt till ett allmännare minne har han som tonkonstnär. Han egde i musiken djupa kunskaper och utövade sin konst med utomordentlig färdighet och finaste smak. Han hörde till A.F. Skjöldebrands Musikaliska aftoncircler och var der en högt värderad medlem. Vanligen tyst i mellanstunderna, då der samtalades, tog han deremot allas öron då hans violin började låta höra sig."

Byström som lärare

Musikaliska Akademien kom att betyda mycket för Byström, år 1818 valdes han till lärare i piano- och orgelspel vid Akademiens musikskola. Denna läroinrättning var vid denna tid visserligen mycket anspråkslös. Förutom föreståndaren som undervisade i teoretiska ämnen hörde till den bara en lärare i koralång, solosång och pianospel. Eleventalet växlade under Byströms tid från år till år mellan 6 och 51, men var i allmänhet under 20. Musikskolans enda uppgift i början var att utbilda organister och kantorer för kyrkliga tjänster. Under Byströms tid arbetade läroanstalten under svåra förhållanden, ekonomin var vacklande, undervisningen gavs nämligen gratis, och verksamheten var ibland nära att avbrytas, då även betalningen av lärarnas löner kunde välla svårigheter. Byströms lön var 400 riksdaler Banco.⁴⁵ Det var förvisso en heder för honom att väljas till lärare, men ekonomiskt hjälpte det honom inte mycket.

Läraren i klaverspelspel skulle även undervisa i "bunden stil" dvs. i orgelspel. År 1824 blev orgelspel ett självständigt läroämne och en särskild lärare anställdes för detta, varvid Byströms lön minskades till hälften. 1833 drogs överraskande under-

⁴³ Heikki Klemetti, "Thomas Byström", *Suomen Musikkilehti* (Finsk Musiktidning) 1936. 100.

⁴⁴ Kai Maasalo, *Suomalaisia sävellyksiä* (Finländska kompositioner), 1964. 35.

⁴⁵ Isidor Dannström berättar i sina *Minnes-anteckningar*, 1896. 6 f., att lärarnas lön var 300 riksdaler.

visningen i pianospel in, varvid också denna halva lön föll bort. Som följd av åtgärden uppstod ett antal privata musikskolor. Man kan förmoda att Byström här efter gav privatlektioner för att få extrainkomster.

Det anseende Byström åtnjöt som pedagog framgår av att han valdes till lärare i pianospel för kronprins Oscar. Detta innebar ett erkännande från högsta ort. Kronprinsen, sedermera kung Oscar I, var en begåvad musiker och komponist och Thomas Byström hade utan tvivel betydelse för hans musikaliska utveckling. Men också detta åliggande ansågs förmodligen vara ett hedersuppdrag som knappast gav större stöd åt den fattige Byström.⁴⁶ – En annan bekant elev till Byström var Isidor Dannström.

En viktig uppgift för Akademien var att främja utgivningen av läroböcker i musik, och ett av de få verk som faktiskt trycktes, var tysken Johann Gottfried Vierlings lärobok i generalbas⁴⁷ i svensk översättning av Byström. Trots att det var en lärobok i musik avsedd för allmänt bruk vars utgivning uttryckligen hörde till Akademiens åligganden, skulle Byström själv svara för tryckningskostnaderna. Detta framgår av att han genom subskriptioner försökte få kostnaderna för utgivningen täckta. Detta lyckades emellertid inte helt för honom. Byström skriver i förordet

„ . . . ehuru Prenumerationsbeloppet icke svarat emot kostnader af detta arbetes utgifvande, kan jag dock icke underlåta att härmedelst förklara min aktning och erkänsla för de respective Prenumeranter som behagat dertill bidra. . . . ”

Man vet inte om Byström någonsin fick tillbaka det han satsat.

Vierlings verk, som i översättningen heter *Läran om Generalbasen*,⁴⁸ är en på sitt område synnerligen grundlig och detaljerad framställning på ca 160 sidor. Huvuddelen av boken klarlägger användningen av harmonier i en fyrstämmig sats, fortskrider från ackord till ackord ända till tredjecimaackordet och behandlar utförligt varje ackord med omvändningar och alla tänkbara altererande toner. Talrika notexempel gör framställningen åskådlig. Texten bevisar att Byström grundligt har behärskat ämnet; han nöjer sig inte med det mekaniska översättningsarbetet utan ströer in i texten ett antal personliga förtydliganden, ja även kritiska anmärkningar.

Den militära karriären

Thomas Byströms militära bana var till en början framgångsrik. Fastän musiken säkerligen betydde mest för honom var han också en ambitiös och framstående militär och det militära värvet var trots allt mer än bara en födkrok för honom. Befordringar och krävande uppdrag följde i snabb takt och 1807 var han redan stabskapten. Byström förefaller att ha åtnjutit en särskild gunst hos Gustav IV

⁴⁶ Ingegerd Lundén Cronström har meddelat förf. att hon i slottets räkenskaper inte funnit några spår av honorar för musiklektioner till Thomas Byström.

⁴⁷ *Allgemein fasslicher Unterricht im Generalbass mit Rücksicht auf dem jetzt herrschenden Geschmack in der Composition durch treffende Beispiele erläutert*, Leipzig. 1805.

⁴⁸ Ett exemplar av boken som tillhört Richard Faltn finns i Helsingfors universitets bibliotek.

Thomas Byströms hustru Caroline (född Asping).

Adolf;⁴⁹ utnämnd till konungens tjänstgörande stabsadjutant deltog han i Pommerska fälttåget 1805–06. Under Finska kriget tjänstgjorde han från november 1808 med majors rang som konungens överadjutant i högkvarteret på Åland. 1809 medverkade han som tolk vid fredsförhandlingarna och inspekterade i Grisslehamn det från Finland evakuerade artilleriet.

År 1796 hade Byström anslutit sig som stiftande medlem till Svenska Krigsman-na-Sällskapet och efter det att detta hade förändrats till Kongl. Krigsakademien (1804) blev Byström dess sekreterare från 1806 fram till sin död. Under dessa 33 år redigerade han och utgav årligen Kongl. Krigs-Vetenskaps Akademiens Handlingar och Tidskrift, sammanställde årsberättelser och översatte studier inom ämnet.

Byström gifte sig 1809 med de unga Carolina Asping, dotter till Carl Asping revisorn vid amiralitetet i Karlskrona.⁵⁰ I deras äktenskap föddes tio barn; en dotter och nio söner, varav tre söner dog i späda ålder. Ett bevarat porträtt av Carolina Byström (en medaljong) visar att hon hade ett behagligt och parant utseende. Bilden av hennes personlighet förblir dock ofullständig emedan det rikliga materialet i släktarkivet av någon anledning nästan helt tigger om henne. Hon var länge änka och dog 1862.

⁴⁹ Släktkrönikan berättar att Byström med sin violin tröstade och uppmuntrade Gustav IV Adolf under dennes stunder av svärmod.

⁵⁰ Carolina Aspings mormors mormor var dotter till hovmusikern Pierre Werding och hans maka Märta du Wall och Carolinas mormor kusin till den kända målaren Pehr Hilleström (1733–1816).

Genom statskuppen 1809 förlorade Byström sin beskyddare och den nye konungen Karl XIII kände inte samma sympati för honom som sin företrädare. Enligt släktkrönikan skulle det maktbävande partiet önskat älskotsätta Byström såsom varande Gustavian. I yttre avseende förefaller det dock som om hans militära bana fortgått normalt efter maktskiftet – år 1811 utnämndes Byström till translator i ryska språket i kanslistyrelsen samt "benåddes" år 1813 med överstelöjtnants namn, heder och värdighet – men en direkt följd av den förändrade inställningen till honom fick han erfara flera år senare.

Den ödesdigra resan till St. Petersburg

Byströms tjänstemannabana avbröts överraskande år 1816 då han för en tid utsattes för prövningar som hörde till de svåraste i hans liv. Hans tjänst i Krigskollegiet drogs plötsligt och under oklara omständigheter in i samband med en nyorganisation av artilleriförvaltningen. Återstod då endast hans anspråkslösa inkomst som translator vilken var klart otillräcklig för hans stora familj. Efter att ha konstaterat att han mötte oöverstigliga hinder på sin bana i hemlandet fattade Byström ett beslut som säkert inte var lätt för honom. Han bad om avsked och reste till St. Petersburg med avsikt att på nytt inträda i den ryska försvarsmaktens tjänst.

Det kan i detta sammanhang nämnas att det på den tiden inte var ovanligt att svenska och finska officerare sökte tjänst i den ryska armén, t.ex. för att vidareutbilda sig. Det finns många exempel på sådana fall.⁵¹ Man ansåg inte heller att det på något sätt var olämpligt att inträda i rysk tjänst, otillåtligt var endast att delta i krig mot sitt eget land.

Byström måste dock efter tre månader tomhänt återvända till Sverige.⁵² Efter återkomsten till Stockholm fick han till sin bestörtning höra att han försummat sin legala skyldighet – enligt en förordning han inte kände till – att av konungen anhålla om rätt att inträda i främmande makts tjänst. Han skrev ett ängsligt brev till Karl XIII⁵³ och bad att få stanna i dennes tjänst; ansökan avlogs.

Byström fick således dyrt betala för sitt förtvivlade steg. Hans translatörslön höjdes visserligen i slutet av år 1816, men först elva år senare fick han rätt att återinträda i armén, nu med majors vakans.⁵⁴ 1827 fick han en befattning som tjänsteman i krigskollegiet, vilken han innehade till sin död.

Egendomligt nog förklarades Byströms avgång från militärtjänsten officiellt på ett annat sätt. I Krigsakademiens tidskrift år 1839 ingick minnesord över Thomas Byström och där skildrades händelseförloppet sålunda:

"De inflytelsefulla och ingripande ändringar, som vid denna tid inträdde vid det Svenska Artilleriet, hvarigenom tjensten i första rummet påkallade och upptog befälets hela tid, föranlät Överste-Lieutenant Byström, hvars ekonomiska ställning icke tillät honom att uteslutande egna sig åt tjensten, att år 1816 begära afsked ur krigstjensten. . ."

⁵¹ Brev från fil.dr. Alf Åberg till Ulla Paulig 18.6.1973.

⁵² Lundén Cronström nämner vilselösheten att Byström reste till St. Petersburg i hemlighet.

⁵³ Byströms brev till konungen 14.12.1816 förvaras i Riksbiblioteket, Stockholm. För uppgift om detta brev har jag sett tacka dåvarande intendent Nils Castegren.

⁵⁴ Byström behöll överstelöjtnants grad till slutet av sitt liv men förordnandet avsåg att han endast åtnjöt majors lön.

Minnesorden fortsätter med en något säregen formulering:

"... i hvilken han dock besynnerligt nog af enahanda orsaker, efter 11 års förlopp, med Kongl. Maj:ts tillstånd återinträdde och nämndes ånyo till Major i Armén. . ."

De i minnesorden över Byström nämnda stora förändringarna beträffande artilleriet, som medförde att befälets skyldigheter till den grad utökades att tjänsten krävde hela dess tid, är något nytt som motiv för Byströms entledigande. Här förekommer i många avseenden stridigheter. Enligt minnesorden tillät hans ekonomiska ställning inte att han helt ägnade sig åt sin tjänst, medan det av Byströms brev till konungen framgår att avskedet från armén tvärtom betydde för honom att han miste den ekonomiska grunden. Enligt minnesorden inträffade avgången från krigstjänsten för att han ansökte om avsked, medan det åter enligt Byströms brev i själva verket är fråga om uppsägning eller entledigande – tjänsten indrogs och löneutbetalningen upphörde. Kort sagt kom hans väg inom krigsmakten att bli spärrad. Likväl var redan vid denna tid systemet med indragningslön i kraft.⁵⁵ Man måste fråga sig varför systemet inte följdes i detta fall? Och likväl hade Byström endast några år tidigare skött synnerligen ansvarsfulla tjänsteåligganden.

Thomas Byströms egen uppfattning i saken framgår otvetydigt av hans son Herman Vilhelm Byströms⁵⁶ minnen. I dessa sägs rent ut att hans tjänstemannabana genom denna åtgärd avbröts och att man lät honom förstå att hans ställning i de styrandes ögon blivit ohållbar.

De sista åren av Byströms levnad överskuggas av bekymmer, hans små inkomster ville inte räcka till för att underhålla den stora familjen. Det gällde också, trots allt, att fylla vissa förpliktelser i sällskapslivet. Bland de talrika faddrarna till Byströms tio barn fanns en överraskande stor grupp av högt uppsatta personer i Stockholm, adelsmän, officerare, affärsmän och höga tjänstemän vilka måste ha tillhört familjen Byströms umgängeskrets. Thomas Byström kom att knyta vänskapsband med många personer oberoende av olikheter i yttre förhållanden. Hans sympatiska, förfinade väsen och hans uppskattade musicerande öppnade vägen till salongerna i Stockholm, ja även till hovet. Hans språkkunskaper spelade också säkert sin roll. Bakom sällskapsmänniskans fasad dölde sig dock beklämning och armod, utan tvivel även nedslagenhet och bitterhet över Fortunas ogunst. Även om han fick några tillfälliga militära uppdrag, var han tvungen att gå på gång skuldsätta sig för att kunna försörja sig eller för att skaffa sig ett oumbärligt musikinstrument. Bouppteckningen i december 1839 klarlade i kalla siffror den ekonomiskt trängda situation som Thomas och hans familj levat i; tillgångarna var 1.657 Riksdaler men skulderna uppgick till 7.289 Riksdaler.⁵⁷

⁵⁵ Ett meddelande av fil.dr. Kaarlo Wirilander.

⁵⁶ Dessa minnen, som daterats till år 1889, har Jöns Thomas Byström, en brorson, kopierat i sina egna anteckningar. Ljuskopia i Ulla Pauligs arkiv.

⁵⁷ Bouppteckningsinstrument 11.12.1839. Kopia i Ulla Pauligs arkiv.

Epilog

Thomas Byström har karakteriserats som en stillsam man. Men han var det knappast hela sitt liv; därom vittnar vänskapen med Carl Petter Nyberg – deras gemensamma minnen från pojkkåren och deras glada sällskapsliv på Sveaborg. Byström hade alltså i grund och botten haft en livsbejakande läggning. Livet gestaltade sig dock i många avseenden annorlunda. Han förlorade sin mor redan som spädbarn och vid 13 års ålder sändes han bort till främmande länder och återkom aldrig mer till fädernehemmet för att stanna.⁵⁸ Låg redan dessa två gripande upplevelser bakom känslan av tomhet och otrygghet senare i livet?

Helsingfors Tidningar publicerade i mars 1840 en varmt uppskattande minnesruna över Thomas Byström, vilket visar att han inte var bortglömd i sitt forna fädernesland.⁵⁹ I den sägs bl.a. följande (som till stor del överensstämmer med griftetalet vid hans jordfästning):

”Men war Byström utmärkt i krigs- och språkkunskap, så war han det ej mindre i tonkonsten, en af de sköna konstner, som äro menniskorna gifna till hugswalelse och tröst under lifwets tryckande bekymmer. De som älska musik och hört Byström, då han utförde egna skapelser eller andra kompositörers arbeten; de som ägt lyckan af honom blifwa underwista och haft förmåga att följa hans anvisningar in i konstens djup och skönhet, skola städse med saknad minnas denne wänlige och anspråklöse man, som alltid war färdig att med sin herrliga talang lifwa och förtjusa den sällskapskrets, hwari han befann sig. Byström njöt dock föga af hwad man wanligen kallar jordisk lycka; ty hans lif war en oupphörlig kamp med näringsomsorger, sjukdomar, motgångar och missöden; men anses lyckan bestå i medwetandet af uppfyllda pligter, i dygdens utöfning, i de redligas aktning, så war han lycklig. – Han ägde den inre skatt, som betyder mer än all jordens rikedom, – hjertats frid och sanna förtrostan till den ewiga Förbarmaren, hwilken leder alla menniskors öden. . .”

På det porträtt som Emanuel Thelning målat ser vi en ung officer med spänstig hållning och ädla anletsdrag, som utstrålar frid och harmoni. Den strama hållningen och den nobla karaktären framträder även i tonsättaren och militären Thomas Byströms levnadssaga. I hans innersta kämpade två levnadskall om övertaget; vardera förlorade i kampen. Musiken bragtes till tystnad under avbrutna militära expeditioner till Pommern, Finland och inom Sverige, hans krigarhjärta fick oläkliga sår genom den orättvisa som drabbade honom 1816. Att utstå dessa prövningar skulle ha varit svårt för vem som helst och det var särskilt tungt för en vek och känslig människa som Thomas Byström, som dessutom hade klen hälsa.

Byströms eget musicerande gav honom otivelaktigt den tillfredsställelse och det innehåll i livet som han längtade efter. Han tog med livligt intresse del i Harmoniska Sällskapets verksamhet. Det hade stiftats 1820 och dess musikaliska soaréer, där han uppträdde, var välbesökta av sällskapskretsarna i Stockholm. Harmoniska Sällskapet var en konsertförening som upprätthöll kör och orkester för framförande av stora vokal- och instrumentalverk. Orkestern leddes av Johan Fredrik Berwald, violinist och hovkapellmästare. Byström måste ha gjort sig särskilt förtjänt genom sin verksamhet i sällskapet, eftersom han 1832 valdes till

⁵⁸ Under resan till St. Petersburg 1816 besökte Byström sina anhöriga och barndomsvänner i Helsingfors och såg då sin födelsestad för sista gången.

⁵⁹ Däremot förefaller det som om han i många viktiga sammanhang skulle ha glömts i sitt nya fädernesland. Inte ens namnet Thomas Byström förekommer vare sig i Tobias Norlinds *Svensk musikhistoria* (2. uppl.) eller i det stora arbetet *Svensk musik från valldt till Arnljot* av Arne Aulin och Herbert Connor, 1974.

dess hedersledamot.⁶⁰ – En andra hedersbevisning kom Byström till del då han tilldelades Svärdsordens riddartecken år 1832.

Två av Thomas Byströms nio söner gick i faderns spår med förvånande likhet: de blev båda officerare och musiker, rentav ledamöter i KMA. Den förstfödde Johan Thomas (1810–70) tjänstgjorde i armén och avancerade liksom fadern till överstelöjtnant. Han bodde i Karlskrona och var där från 1842 den ledande kraften i musikföreningen och kapellmästare i dess orkester. Han översatte till svenska Oulibicheffs *Mozarts Lefnad* (1850–51, 3 bd). Hans yngre bror Oscar Byström (1821–1909), artillerikaptan, blev en framstående komponist och pianist, orkesterledare och musikforskare. Han var 1872–76 kapellmästare vid Musikaliska Sällskapet i Åbo och forskade på äldre dar i den svenska kyrkomusikens historia. Han komponerade bl.a. en symfoni, kammarmusik och sånger. 1872 tilldelades han professors titel.⁶¹ – Också några av Thomas Byströms barnbarn kom att ägna sig åt musiken.

Thomas Byström avled 2 oktober 1839 i en ålder av 67 år och han är begravnen på Katarina kyrkogård i Stockholm. Graven är belägen nära västra ingången och var tidigare omgiven av ett järnstaket med granater. På ett järnkors står i guld *Thomas Byströms, hans makas, barns och arfvingars hvilorum*, på andra sidan, *Sonlig kärlek reste värden*.

Summary

Creative music in Finland first had its well-known representatives in the late 1700's but the meager cultural climate led most of them to live in the mother country at that time. Sweden. Thomas Byström received his elementary musical education in Helsinki but was sent as a 13-year-old to Reval for his secondary education, this town also offering considerably better possibilities for studies in music than his home town. Already in 1786 Byström performed as a piano soloist in the first concert held in Helsinki. In the following year he enlisted rather surprisingly in the Royal Artillery and Engineers Academy in St. Petersburg where he graduated as an officer in 1791. Apparently he chose a military career on account of St. Petersburg also offering opportunities for higher musical education, which is also suggested by the fact that when Byström enlisted in the Swedish Army in 1792 he was quickly elected as member of the Royal Academy of Music (1794). As proof of his ability he probably presented a number of ballads, the first being published in 1794–95 in the musical periodical *Musikaliskt tidsfördrif*. These maiden works were small stanzaic ballads but eventually Byström extended their form, each stanza having its own characteristic. They were usually of a melancholy nature; a frequent theme being childhood memories. Altogether nine ballads by Byström have survived. His gifts as a pianist are apparent in his two most comprehensive piano compositions, *Air Russe Variée* and *Polonoise*. Nevertheless, Byström's most important work is three sonatas for piano (harpisichord) with violin accompaniment from 1801.

As aide-de-camp to the king, Byström accompanied the expeditions in Pomerania and to the Island of Åland, and also held the post of secretary to the Royal Military Academy from 1806 until his death. In 1813 he was promoted to Lieutenant-colonel but under the new king he fell into disfavour and was reduced to giving piano lessons at the Royal Academy of Music from 1818 to 1833. However, he had the honour of teaching music to the musical Crown-prince Oscar, who reigned as king from 1844 to 1857. In 1827 Byström was allowed to continue his military career as an official at the Military Academy.

⁶⁰ Harmoniska sällskapets handlingar har förkommit, varför noggrannare uppgifter om Byströms otivelaktigt betydelsefulla verksamhet i sällskapet knappast står att finna. (Fil. Dr. Axel Helmers uppgift.)

⁶¹ Både Thomas Byströms och Oscar Byströms musik har länge legat i glömska i Sverige. 1974 gjordes förtjänstfullt av Stig Rybrandt i Sveriges Radio ett serieprogram *Byström återuppväckt tonsättarnamn* med musik av både Thomas (Finlands rundradios inspelningar) och Oscar Byström.

Litteraturförteckning

- Andersson, O. *Den unge Pacius*, 1938
- Andersson, O. *Johanna von Schoultz i sol och skugga*, 1939
- Andersson, O. *Musikaliska sällskapet i Åbo 1790–1808*, 1940
- Anteckningar om Kungl. Svea Artilleriregemente 1794–1894*, 1898
- Arro, E. *Geschichte der estnischen Musik I*, Tartu-Dorpat 1933
- Dahlgren, F. A., *Anteckningar om Stockholms Theatrar*, 1866
- Eesti muusika I*, Tallinn 1968
- Ekstrand G. S., *Karlberg. Kungl. krigsakademiens och kungl. krigsskolans (Karlberg) historia 1792–1936*, Stockholm 1937.
- von Frenckell, E. M. *Offentliga nöjen och privata i Helsingfors 1812–1827*, 1943
- Jäntere, K., *Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä v.v. 1722–1843* (Skolgången som social företeelse), 1927
- Kleberg, J., *Krigskollegii Historia, Biografiska anteckningar 1630–1865*, Svenska ämbetsverk I, Stockholm 1930
- Klemetti, H., "Thomas Byström, suomalainen klaveristi ja säveltäjä 1700-luvulta" (Thomas Byström, finsk pianist och komponist från 1700-talet), *Suomen Musiikkilehti*, 1936
- Klemetti, H., "Oskar I:n pianonsoiton opettaja Thomas Byström" (Thomas Byström, Oscar I:s pianolärare), *Uusi Suomi* 3.3.1936.
- von Knorring, H., En genealogisk dubbelgångare m.m. nytt om släkten
- Kongl. Krigsvetenskaps Akademiens Handlingar och Tidskrift* 1803, 1809, 1810, 1839
- Lundén Cronström, I., Helsingfors-borgmästaren Anders Byström och hans son Thomas Byström, *Svenska litteratursällskapet i Finland Historiska och Litteraturhistoriska studier*, nr 45, 1970
- Maasalo, K., *Suomalaisia sävellyksiä* (Finländska kompositioner), 1964
- Marvia, E., "Musiikin vaiheita Helsingissä" (Musiklivets utveckling i Helsingfors) *Pieni musiikkilehti*, 1973: 4 och 1974: 1
- Marvia, E., "Teiniemme musiikinharjoituksesta 1600-luvulla" (Om våra djäknars musikutförande på 1600-talet), *Suomen musiikin vuosikirja*, 1958–1959
- Minnesord vid Öfverste-Lieutenanten Th. Byströms jordfästning den 12 oktober 1839*, Sthlm 1839
- Morales O.–Norlind, T., *Kungl. Musikaliska Akademien 1771–1921*, 1921
- Nisser, C., *Svensk instrumentalkomposition 1770–1830*, 1943
- Norlind, T., "Vor 1700 gedruckte Musikalien in den Schwedischen Bibliotheken", *Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft* Jahrgang IX, 1908 Heft 2
- Nyberg, P., "Ett miniatyrporträtt från vänskapskultens tider", *Herrar och herrgårdar*, 1941
- von Rieseemann, O., *Monographien zur russischen Musik I*, München 1923
- Saha, H., *Musiikaelust vanas Tallinnas* (Om musiklivet i det gamla Reval), 1972
- Sv. Krigsmannasällskapets Handlingar*, 1802
- Wiberg, A., "Olof Åhlströms musiktryckeri. STM 1949
- "Viipurin laulujuhlat" (Viborgs sångfest), *Karjala* 1937
- Zur Geschichte der Familie Eggers in Reval I*, 1910.